

Het modern taalkundig concept van de intonatie-eenheid in de Laat Middeleeuws Griekse πολιτικὸς στίχος poëzie

Jorie SOLTIC

Abstract

In this article, I hope to strengthen the case that the study of so-called dead languages can benefit from modern linguistic theory. More concretely, I show that we can apply the modern linguistic concept of the intonation unit, which is a theoretical notion fully developed on the basis of contemporary spoken (!) languages, to the Late Medieval Greek πολιτικὸς στίχος poetry (12th-15th century). This type of poetry is conceptually made up of short, simple, “chunks” of information. More precisely, each verse consists of two (stylized) intonation units, demarcated by the fixed caesura, which can thus be equated with an Intonation Unit boundary. This thesis is supported by various arguments, both of a metrical (e.g. avoidance of elision) and of a syntactico-semantic nature (e.g. position of the P2 particles).

INTRODUCTIE

Het taalkundig concept van de intonatie-eenheid (IE) is een theoretisch concept dat vanaf de jaren ‘80 ontwikkeld is om te benadrukken dat wij in natuurlijk gesproken taal niet spreken in complexe grammaticaal correcte zinnen, maar in korte, simpele “brokken” – “chunks” – van informatie. Dit concept vond onmiddellijk ingang bij vele linguïsten die vaststelden dat de traditionele syntactische notie van “zin” – een notie die *in se* gebaseerd is op *geschreven* taal – niet geschikt was om natuurlijk gesproken taal te analyseren.

Ook al is dit concept dus volledig ontwikkeld op basis van moderne gesproken talen, toch wil ik in deze bijdrage aantonen dat we het ook kunnen toepassen op de Laat Middeleeuws Griekse (LMG) πολιτικὸς στίχος poëzie en dat deze toepassing tot verhelderende inzichten in deze zogenaamde dode taal kan leiden.

Dit artikel is als volgt gestructureerd: in een eerste sectie wordt het modern concept van de IE gedefinieerd (1). Daarna stel ik mijn corpus, i.e. de LMG πολιτικὸς στίχος poëzie, kort voor en ga ik dieper in op de gelijkenis ervan met (taalkundig onderzoek naar) de welbekende Homerische poëzie (2). Vervolgens breng ik talrijke argumenten aan waarom we de IE kunnen toepassen op LMG πολιτικὸς στίχος poëzie én waarom dit zinvol kan zijn (3).

1. INTONATIE-EENHEID

gesproken vs. geschreven taal

Bij de ontwikkeling van het concept van de IE heeft vooral de Amerikaanse linguïst Wallace Chafe een voortrekkersrol gespeeld (cf. reeks van artikels: 1987; 1988; 1993; 1998 & 2001). Hij vertrok van de idee dat gesproken taal anders georganiseerd is dan geschreven taal. In vergelijking met een zuiver geschreven discours wordt informatie in natuurlijk gesproken taal minder compact gepresenteerd en in kleinere stukjes overgebracht. De reden voor dit verschil in organisatie is evident: schrijvers en lezers kunnen *op eigen tempo* schrijven en lezen (én zelfs herschrijven en herlezen), terwijl sprekers en luisteraars de informatie *in één keer* moeten medelen en verwerken. Het “gefragmenteerde” karakter van gesproken taal is dus een logisch gevolg van het feit dat spreken een veel sneller cognitief proces is dan schrijven.

Een ander gevolg hiervan is dat gesproken taal paratactisch is georganiseerd, eerder dan hypotactisch: “One of the most widely recognized features of oral narrative, artistic or conversational, is its paratactic organization” (Fleischman 1985: 862). Hiermee wil men zeggen dat een gesproken discours een voorkeur vertoont voor nevenschikking door middel van simpele voegwoorden, zoals bijvoorbeeld “en”, daar waar men in een zuiver geschreven tekst ingewikkelde onderschikkingen durft te gebruiken (Chafe 1988: 10). Gesproken discours is met andere woorden “additive rather than subordinative” (Ong 1982: 37).

prosodische, semantische en syntactische eenheid

Nu, het concept van de IE weerspiegelt dit fundamentele cognitieve verschil tussen gesproken en geschreven taal:

“The primary difference between speech and text, oral and written language, is the organization of its units. In text, there is a central syntactic unit, the main clause: the writer is at liberty to add subsidiary information in various types of embedded clauses, which are organised around the central unit. By contrast, speech has as its basic unit the *chunk*, a unit which in spoken language is recognizable by its intonation pattern, and which is therefore often called intonation unit. These intonation units are information units at the same time” (Slings 2002: 53)

Zoals dit citaat van Slings reeds aangeeft, vormt de IE een eenheid op verschillende vlakken, met name op het prosodische, het semantische en het syntactische vlak. Om te beginnen vormt de IE een prosodische eenheid, zoals de

benaming “intonatie-eenheid” te kennen geeft¹: de IE is “a stretch of speech occurring under a single unified intonation contour” (Chafe 1987: 22). Aldus worden er een aantal prosodische criteria gebruikt om opeenvolgende IEs van elkaar te onderscheiden, waarvan het meest vermelde criterium de adempauze is (Cruttenden 1997²: 30).

Elke IE vormt ook een betekenseenheid. Daarom spreekt Chafe in zijn vroeger werk over “idea units”, maar omdat dit een eerder vage, pretheoretische notie is, doet hij al snel afstand van deze term. Hoe dan ook, dit toont aan dat Chafe’s originele idee van de IE gebaseerd was op cognitieve gronden: de korte spreek-eenheden reflecteren het gelimiteerde aantal van (nieuwe) ideeën waarop we als sprekers/luisteraars bewust kunnen focussen. Volgens Chafe kan er dan ook maar één nieuwe idee per IE verschijnen.

Ook al is één van de cruciale gevolgen van de bevindingen van Chafe het feit dat de traditionele syntactische notie “zin” haar sleutelrol verliest (Bakker 2010: 152), toch is de identificatie van syntactische eenheden nog altijd belangrijk: IEs vallen immers toch vaak samen met syntactische eenheden (hoewel dat dus niet hoeft!), zoals bijvoorbeeld een zinsdeel: “These bursts often consist of a single grammatical phrase” (Johnstone 2008²: 68).

Samengevat kunnen we stellen dat de prototypische IE afgebakend wordt door een adempauze, een betekenseenheid vormt en overeenstemt met een syntactische eenheid én bovendien in een simpele, paratactische relatie staat met de omringende IEs.

2. DE LAAT MIDDELEEUWS GRIEKSE ΠΟΛΙΤΙΚΣ ΣΤΙΧΟΣ POËZIE

volkstaal

Alvorens dit modern taalkundig concept een toepassing kan vinden in de LMG πολιτικὸς στίχος poëzie, is het nodig om dit corpus kort te beschrijven. Met LMG verwijs ik naar de 12^e tot 15^e eeuw (cf. Browning 1999²). In deze periode breekt er een literaire stroming door die een ware breuk vormt met het verleden: na een eeuwenlange classicerende tendens, waarin Klassiek Grieks de te imiteren norm was, beginnen enkele auteurs dit “klassieke juk” van zich af te schudden en beginnen ze te schrijven in een taal die veel dichter aansluit bij de dagelijks gesproken taal van die tijd, de zogenaamde volkstaal (“vernacular”; cf. Rosenqvist 2007: 170).

Nu, de πολιτικὸς στίχος poëzie, i.e. poëzie geschreven in het metrum van de πολιτικὸς στίχος, wordt in nagenoeg alle geschiedenisboeken van Griekse literatuur geroemd als één van de belangrijkste getuigen van deze beweging –

¹ Er zijn echter ook andere benamingen in omloop: “sentence segment”; “intonation groups”; “intonation(al) phrases”; “tone units”; “tone groups”.

proza in de volkstaal is in deze periode nu eenmaal enorm schaars (Browning 1999²: 270). De link tussen het gebruik van de volkstaal en het gebruik van de πολιτικὸς στίχος is zo hecht, dat Beaton (1996²: 99) de πολιτικὸς στίχος zelfs bestempelt als “the natural medium for vernacular narrative”.² Het ziet er dus naar uit dat dit metrum de Grieken – eindelijk – van een middel heeft voorzien om in (een vorm van) de volkstaal te schrijven. Dit hoeft niet te verwonderen gezien de aard van de πολιτικὸς στίχος. In tegenstelling tot prosodische metra die gebaseerd zijn op het reeds lang verdwenen verschil tussen korte en lange klinkers (maar die ook toen nog gebruikt werden door klassicerende literatoren!), is de πολιτικὸς στίχος een accentueel metrum. Dat betekent dat de πολιτικὸς στίχος rekening houdt met de in werkelijkheid uitgesproken klemtoon. Meer precies: de πολιτικὸς στίχος bevat standaard 15 lettergrepen (vandaar ook de benaming “decapentasyllabos”), waarvan bij voorkeur de even syllabes een klemtoon dragen. Er bevindt zich steeds een zogenaamde cesuur na de 8^e lettergreep, waardoor elk vers wordt opgedeeld in een halfvers van 8 lettergrepen en in een halfvers van 7 lettergrepen (Lauxtermann 1999).

gelijkenissen met (onderzoek naar) de taal van Homerus

Er valt nog veel meer te vertellen over de taal van dit soort poëzie, maar vooral belangrijk voor mijn opzet is het feit dat de LMG πολιτικὸς στίχος poëzie formuair taalgebruik bevat. Inderdaad, de πολιτικὸς στίχος dichters voegen zo nu en dan een formule, i.e. een (quasi-)identiek halfvers, in, bijvoorbeeld:

ὄλοι νὰ τὸν ἀκούγουσιν, μικροί τε καὶ μεγάλοι (Livistros & Rodamni 635)³
 “allen zullen hem horen, jong en oud”

γέροντες, νέοι, ἅπαντες, μικροί τε καὶ μεγάλοι (Livistros & Rodamni 2111)
 “oude mannen, jongeren, allen, jong en oud”

καὶ πᾶσα πόλις καὶ λαός, μικροί τε καὶ μεγάλοι (Achilleïs Byzantina 1877)⁴
 “en de hele stad en het volk, jong en oud”

Formules doen elke classicus uiteraard automatisch aan Homerus denken en aanvankelijk werd er door onderzoekers effectief een parallel getrokken met de nochtans véél oudere Homerische poëzie. Aangezien formules als mnemotechnische middeljes het kenmerk *par excellence* zijn van oraal gecomponeerde teksten, ging men er al te snel van uit dat ook de LMG πολιτικὸς στίχος poëzie het resultaat was van een lange orale traditie, net zoals de *Ilias* en *Odys-*

² Opgelet, men kan zeker niet spreken van een zuivere “vernacular”, aangezien de dichters nog altijd klassieke, geleerde linguïstische elementen (zoals de P2 partikels, cf. infra) invoegen; vandaar het label “macaronic” of “mixed language” (Toufexis 2008: 204).

³ Editie van Lendari (2007).

⁴ Editie van Agapitos, Hult & Smith (1999).

see dat waren (Hesseling 1938; Trypanis 1963). Vandaag is men het er echter over eens dat de orale achtergrond van de Homerische poëzie en de LMG πολιτικὸς στίχος poëzie fundamenteel verschillend is: de LMG gedichten vormen niet het resultaat van een eeuwenoude orale traditie in een pre-literaire samenleving en werden zelfs niet noodzakelijk oraal voorgedragen, maar zijn het literaire product van zelfbewuste schrijvers (Sifakis 2001; E. Jeffreys 2011). Desalniettemin is hun onderliggend discours oraal, net zoals bij de Homerische gedichten (cf. Soltic 2014).⁵ Men kan dus stellen dat beide types van poëzie *oraal geconcipieerd* zijn (cf. Oesterreicher 1997).⁶

Nu, verschillende onderzoekers zijn ervan overtuigd dat de cognitieve principes van natuurlijk gesproken taal enerzijds en oraal geconcipieerde poëzie anderzijds gelijkaardig zijn. Het is vooral Egbert Bakker die deze opvatting heeft uitgewerkt met betrekking tot de Homerische poëzie: hij relateert deze expliciet aan natuurlijk gesproken taal, zoals de titel van zijn boek “Poetry in Speech (Orality and Homeric Discourse)” verraaft (Bakker 1997a). Overtuigd van de idee dat de informatiestroom in oraal geconcipieerde poëzie dus eveneens verloopt in korte, simpele “chunks” heeft men het modern taalkundige concept van de IE toegepast op de Homerische poëzie, en met succes (Slings 1992; Bakker 1990a&b & 1997a&b; Janse 1998 & 2003; Allan 2009).

Traditioneel werden de delen waarin de dactylische hexameter, i.e. het metrum waarin de Homerische poëzie gecomponeerd is, door cesuren verdeeld is “cola” gelabeld. Deze cola werden beschouwd als pure metrische verschijnselen die weinig te doen hadden met natuurlijk gesproken taal. Fraenkel (1932; 1933 & 1965) en Janse (1998; 2003 & 2012) hebben aangetoond dat de cesuren eigenlijk een adempauze impliceren en dat dergelijke cola dus gelijkgeschakeld kunnen worden met de IEs die door moderne taalkundigen in *levende* talen geïdentificeerd werden. Ook Bakker (1990a: 5) argumenteert ervoor om het concept “zin” te laten varen ten voordele van de IE: “The application to the Homeric style of the concept of the fragmentation of oral narrative into idea units has, I think, an immediate appeal”. Uiteraard beseft Bakker dat een IE in de alledaagse gesproken taal niet zonder meer kan gelijkgeschakeld worden aan een IE in de *Ilias* of *Odysee*:

“The oral basis consists in abandoning, along the lines of Chafe, the concept of ‘sentence’ in favour of an approach in terms of ‘idea units’ reflecting the cognitive processes of the narrator (...) Of course, in Homer this process is a great deal more complicated, because of the exigencies posed by the verse, but I believe that the principle basically applies” (Bakker 1990a: 19)

⁵ De meest gelezen verklaring voor de aanname van zo’n oraal discours is het feit dat ze inspiratie – of zelfs rechtvaardiging – zochten in een orale traditie van *volksliederen*, aangezien er geen andere (geschreven) literaire modellen voorhanden waren (e.g. Beaton 1986: 115).

⁶ De Homerische poëzie is daarenboven oraal gecomponeerd en oraal voorgedragen.

Daarom spreekt Bakker (1997a: 53) over *gestileerde* IEs in de Homerische poëzie.⁷

Hoe dan ook, deze toepassing heeft geleid tot enkele verhelderende inzichten in de taal van de Homerische poëzie. Enjambement, bijvoorbeeld, werd voorheen gezien als een zuiver metrisch fenomeen: het werd traditioneel gedefinieerd als een complexe grammaticale *zin* waarvan het laatste deel meer ruimte inneemt dan één enkel vers. Binnen een IE-benadering wordt enjambement echter een cognitief fenomeen (louter dan een zuiver metrisch): enjambement is simpelweg een volgende IE in een serie van IEs. Bakker (1990a: 2) pleit er zelfs voor om de term “enjambement” in zijn geheel achterwege te laten. Ter illustratie geef ik een passage uit de Ilias, waarin de opeenvolging van korte “chunks” van informatie (afgebakend door |) zeer duidelijk is:

Ἔκτωρ δ' ἐξ ὀχέων | σὺν τεύχεσιν ἄλτο χαμᾶζε,
 πάλλων δ' ὀξέα δοῦρα | κατὰ στρατὸν ὄχετο πάντη
 ὀτρύνων μαχέσασθαι, | ἔγειρε δὲ φύλοπιν αἰνήν.
 οἱ δ' ἐλελίχθησαν | καὶ ἐναντίοι ἔσταν Ἀχαιῶν,
 Ἀργεῖοι δ' ἐτέρωθεν | ἐκαρτύναντο φάλαγγας.
 ἀρτύνθη δὲ μάχη, | στὰν δ' ἀντίοι· ἐν δ' Ἀγαμέμνων
 πρῶτος ὄρουσ', | ἔθελεν δὲ πολὺν | προμάχεσθαι ἀπάντων (Il. 11.211-217; cf. Bakker 1990a: 6)

Het valt op dat bijna al deze IEs verbonden zijn door het P2 partikel δέ (cf. infra), dat duidelijk functioneert als een simpel voegwoord tussen opeenvolgende IEs (cf. ons voegwoord “en”).

3. ARGUMENTATIE: VASTE CESUUR ~ IE-GRENS

Het is tijd om over te gaan naar een passage uit de LMG πολιτικός στίχος poëzie:

καὶ παρευθὺς ἐγύρισεν ἀπὸ τοσοῦτον ὕψος
 “en onmiddellijk daalde hij neer van zo'n hoogte”
 κ' ἔπεσεν μὲ τὸ ταίριν <του> καὶ εὐρέθην φονεμένον.
 “en hij viel met zijn maatje en werd dood gevonden.”
 Καὶ εἶδα καὶ ἐξεπίσθην το καὶ μέριμνα μὲ ἐσέβην (Livistros & Rodamni 145-147)
 “en ik zag het en ik verwonderde me erover en een zorg overviel me”

Deze passage toont al onmiddellijk aan dat de traditionele syntactische notie “zin” ook hier weinig zin heeft: ergens een leesteken, met name een punt,

⁷ Volgens Bakker (1997b: 304) reflecteren ook formules in essentie natuurlijk gesproken taal: “Formulas derive from the very nature of spoken language, as a regularization of its basic segment, the cognitively determined intonation unit”.

invoeegen is een arbitraire zaak. Het lijkt er bovendien sterk op dat καί hier nu functioneert op dezelfde manier als het partikel δέ in de Homerische passage, met name als een eenvoudig voegwoord dat opeenvolgende IEs op paratactische wijze met elkaar verbindt (Toufexis & Thoma 2004). Inderdaad, ik ben er van overtuigd dat het modern taalkundig concept van de (weliswaar gestileerde) IE ook toepasbaar is op de LMG πολιτικὸς στίχος poëzie. In feite werd er reeds op de nood aan een “unit of speech” voor de analyse van dit soort poëzie gewezen door Eideneier (1989: 180): “Es ist ja nicht zu verkennen, daß auch Texte im einfachen Erzählstil rhythmischen Gegebenheiten der Spracher unterliegen”.

In wat volgt, zal ik argumenteren dat niet enkel het einde van elk vers een adempauze vertegenwoordigt – wat evident is –, maar ook dat de vaste cesuur aan de 8^e syllabe (vanaf nu aangeduid met #) een IE-grens impliceert. De vaste cesuur vormt dan niet enkel een metrische grens, maar ook een prosodische grens. Zodoende kunnen we de twee standaard halfverzen van respectievelijk 8 en 7 lettergrepen vergelijken met (gestileerde) IEs. In dit perspectief worden deze dan niet enkel metrische, maar ook cognitieve eenheden. Blijkbaar dacht ook Eideneier (1999: 104) aan de cesuur als de grens tussen de “rhythmischen Gegebenheiten der Sprache”:

“Wenn wir von einem menschlichen Atemvolumen für den Vortrag von Versen zwischen 12 und 17 Silben ausgehen (...) ist eine solche Mittelzäsur eine zusätzliche Möglichkeit zur Sinn-gliederung und Pausenmarkierung”

Om deze hypothese te rechtvaardigen, zal ik een aantal argumenten aanhalen, die ik omwille van de duidelijkheid ingedeeld heb in twee categorieën, met name die van een syntactisch-semanticke aard en die van een eerder metrische aard.

metrische argumenten

Het belangrijkste metrische argument waarom de cesuur een adempauze en dus een IE-grens impliceert is de vaststelling dat elisie vermeden wordt aan de cesuur, terwijl elisie elders wél toegelaten wordt (Apostolopoulos 1984: 211).⁸ Ik heb de test gedaan in drie πολιτικὸς στίχος gedichten (Achilleïs Byzantina; Velthandros & Chrysandza⁹ en Livistros & Rodamni – samen goed voor 7299 πολιτικοὶ στίχοι) en, effectief, in 96%¹⁰ van de verzen waarin zowel de 8e als

⁸ Cf. Lendari (2007: 132).

⁹ Editie van Egea (1998).

¹⁰ 96% = 553/575. Op een totaal van 7299 verzen, is het onderscheid elisie/hiaat niet toepasbaar in 6724 gevallen, aangezien men ofwel twee medeklinkers ofwel een medeklinker en een klinker aantreft aan de cesuur.

de 9^e syllabe eindigt op/begint met een klinker wordt elisie vermeden, bijvoorbeeld:

ἐκεῖνος πάλιν κείτεται # ἄψυχος, νεκρωμένος. (Livistros & Rodamni 3539)
 “hij ligt opnieuw neer, levenloos, als een lijk”

Wat men krijgt is dus een hiaat aan de cesuur. Terwijl de aanwezigheid van elisie de mogelijkheid van een adempauze lijkt uit te sluiten, wijst hiaat op een onderbreking in de ademstroom en dus in de richting van een adempauze.

Verder is het ook relevant om op te merken dat de vermoedelijke oorsprong de interpretatie van de twee halfverzen als twee IEs ondersteunt: de πολιτικός στίχος zou samengesteld zijn uit een octosyllabisch en een heptasyllabisch metrum (Lauxtermann 1999: 18).

syntactisch-semantic argumenten

Waarom het nu precies waardevol is om een dergelijk modern taalkundig concept toe te passen op de LMG πολιτικός στίχος poëzie moge duidelijker worden aan de hand van de volgende (syntactisch-semantic) argumenten.

correctieve “afterthoughts”

Het is bijvoorbeeld niet ongewoon om in de LMG πολιτικός στίχος poëzie een gebrek aan grammaticale congruentie aan te treffen. Ik onderscheid hiervan twee vormen, te beginnen met incongruentie tussen het voornaamwoord en diens referent, bijvoorbeeld:

καὶ ἄτοί τους τὸν ἐνδύσασιν # ἐκεῖνον καὶ τὴν κόρην (Achilleïs Byzantina 1502)
 “en de zijnen kleedden hem aan, hem en het meisje”

Volgens traditionele grammaticale normen, die meestal een geschreven bias hebben, hadden we hier de meervoudsvorm van het voornaamwoord, i.e. τους (“hen”) in plaats van het enkelvoud το (“hem”) verwacht, aangezien wordt verwezen naar zowel Achilles als zijn meisje. Het is belangrijk op te merken dat een verandering van τον in τους geen invloed zou hebben op het metrische patroon van het vers (beide monosyllabisch en onbeklemtoond).

Ten tweede kan er ook incongruentie optreden tussen het werkwoord en zijn onderwerp, bijvoorbeeld:

καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐθαύμασεν # καὶ οἱ δώδεκά του ἀγούροι (Achilleïs Byzantina 578)
 “en Achilles verwonderde zich erover en zijn 12 makkers”

Ook hier hadden we volgens strikte normen van de schrijftaal de werkwoordelijke meervoudsvorm ἔθαύμασαν verwacht, die nota bene identiek dezelfde metrische waarde (zelfde aantal lettergrepen en zelfde klemtonen) heeft als de enkelvoudsvorm ἔθαύμασεν – van *metri causa* kan hier dus opnieuw met andere woorden geen sprake zijn. Een gelijkaardig voorbeeldje is:

ἦλθεν ὁ δοῦξ ὁ Αἰνεῖας # καὶ πάντες μεγιστᾶνοι (Bellum Troianum 11491)¹¹
 “de leider Aeneas kwam en alle edelen”

Dit soort van incongruentie krijgt al (te) snel het etiket “onhandig” of zelfs “fout” opgeplakt, met name in traditionele grammaticale benaderingen die de geschreven norm als uitgangspunt nemen. In de editie van het LMG πολιτικὸς στίχος gedicht “Bellum Troianum” van Paphomopoulos & E. Jeffreys (1996: lxxvi) lezen we bijvoorbeeld hetvolgende: “this text shows very few of the small-scale anacoloutha and syntactic awkwardnesses (*singular verbs for plural subjects* etc.) that are frequently characteristic of this type of literature” (zelf recursieerd). In alle waarschijnlijkheid verwijzen de editors hiermee naar die voorbeeldjes van incongruentie tussen werkwoord en onderwerp.

In de moderne taalkunde zouden de bovenstaande referenten van voornaamwoorden en onderwerpen, die als het ware toegevoegd worden aan de “eigenlijke” idee, echter beschouwd worden als correctieve “afterthoughts” (De Boel 2008). Men gaat er bovendien van uit dat dergelijke correctieve “afterthoughts” normaliter vergezeld worden door een IE-grens in gesproken taal, met name tussen de eigenlijke idee (het “reparandum” in de woorden van Geluykens 1994: 182) en de “afterthought” zelf. Een adempauze geeft de spreker immers wat tijd om na te denken en zichzelf te corrigeren (Bakker 1990a: 11).

Wanneer we onze voorbeeldjes van correctieve “afterthoughts” nu herbekijken (supra steeds onderlijnd), valt het op dat deze steeds mooi te vinden zijn onmiddellijk *na* de vaste cesuur – en bijvoorbeeld nooit midden in een halfvers. Deze observatie versterkt derhalve de hypothese dat de cesuur een IE-grens impliceert.

P2 partikels

De hypothese van de vaste cesuur als een IE-grens wordt tot slot ook ondersteund door de kleinste woordjes uit de Griekse taal, met name de zogeheten P2 partikels, zoals γάρ, γοῦν, δ(έ), μέν en οὔν.¹² Men heeft aangetoond dat deze partikels steeds na het eerste woord/constituent van de IE verschijnen

¹¹ Editie van Paphomopoulos & E. Jeffreys (1996).

¹² Aangezien dergelijke partikels reeds lang in de gesproken taal waren uitgestorven (Jannaris 1897: 400), getuigen zij van de zogenaamde “mixed language” die zowel contemporaine volkse als klassieke elementen bevat (cf. supra).

(Janse 2008: 173), vandaar tweede positie of simpelweg P2 (in de vakliteratuur naar verwezen met “de Wet van Wackernagel”). Bijgevolg kunnen de P2 partikels dienst doen als een hulpmiddel om IE-grenzen te diagnosticeren. Zoals te verwachten is, vinden we de P2 partikels in mijn corpus terug na het eerste woord/constituent van het vers:

ἀντάμα γὰρ ἐσφάζονταν, # διχῶς ἐλεημοσύνης. (Bellum Troianum 917)
 “want ze werden samen geslacht, zonder medelijden”

Het is echter veelzeggend dat ze zich niet beperken tot deze positie: we treffen γάρ en co ook vaak aan na het eerste woord/constituent *na* de cesuur, bijvoorbeeld:

ἡμᾶς ἀθρόεντης πέφυκεν, # σὸς δὲ υἱὸς τυγχάνει (Achilleïs Byzantina 164)
 “hij was van nature een leider voor ons, maar hij is toevallig jouw zoon”

Beide posities kunnen uiteraard ook samen voorkomen:

οἱ μὲν εἰς στόλους τὸ ἔκοπταν, # οἱ δὲ καὶ εἰς τὰ σκουτάρια (Achilleïs Byzantina 724)
 “de enen sloegen op de zuilen, de anderen op de schilden”

De distributie van deze partikels – of beter: het feit dat ze niet enkel in P2 voorkomen in het eerste halfvers, maar ook in P2 in het *tweede* halfvers – bewijst dat na de vaste cesuur een nieuwe IE begint.

CONCLUSIE

Concepten die specifiek ontwikkeld zijn op basis van levende talen kunnen een meerwaarde bieden voor de studie van zogenaamd dode talen. Zo was het modern taalkundige concept van de IE reeds succesvol toegepast op de Homische poëzie. In deze bijdrage was het mijn bedoeling om aan te tonen dat de LMG πολιτικὸς στίχος poëzie zich ook uitstekend leent tot een analyse in IEs.

Meer concreet: op basis van metrische (e.g. het vermijden van elisie tussen de 8^e en 9^e syllabe) en syntactisch-semantic argumenten (e.g. de positie van de P2 partikels) heb ik geargumenteed voor een interpretatie van de vaste cesuur aan de 8^e syllabe als een IE-grens en dus van de twee standaard halfversen als twee (weliswaar gestileerde) IEs.

De aanname van dit concept kan vervolgens tot verhelderende inzichten in de taal en in het discours van dit soort poëzie leiden: het is bijvoorbeeld aangewezen om de zogenaamde correctieve “afterthoughts” te interpreteren als een constructie die getuigt van de paratactische aaneenschakeling van IEs die zo eigen is aan gesproken taal (en dus ook aan oraal geconcipieerde poëzie), eerder dan om deze te beschouwen als “fouten”.

BIBLIOGRAFIE

- Agapitos, P.A., Hult, K. & Smith, O.L. (1999), *The Byzantine Achilleid. The Naples Version* (Vienna: Österreichische Akademie der Wissenschaften)
- Allan, R.J. (2009), Orale elementen in de Homerische grammatica: intonatie-eenheid en enjambement, *Lampas* 42, 136-151
- Apostolopoulos, P. (1984), *La langue du roman Byzantin Callimaque et Chrysorrhoe* (Athens: Ακαδημία Αθηνών)
- Bakker, E.J. (1990a), Homeric Discourse and Enjambment: A Cognitive Approach, *Transactions of the American Philological Association* 120, 1-21
- Bakker, E.J. (1990b), Homerus als orale poëzie. De recente ontwikkelingen, *Lampas* 23, 384-405
- Bakker, E. J. (1997a), *Poetry in Speech: Orality and Homeric Discourse* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press)
- Bakker, E.J. (1997b), The Study of Homeric Discourse. In I. Morris & B. Powell (eds.), *A New Companion to Homer* (Leiden: Brill), 284-304
- Bakker, E. J. (2010), Pragmatics: Speech and Text. In E.J. Bakker (ed.), *A Companion to the Ancient Greek Language* (Chichester: Wiley-Blackwell), 151-167
- Beaton, R. (1996²), *The Medieval Greek Romance* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Browning, R. (1999²), *Medieval and Modern Greek* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Chafe, W.L. (1987), Cognitive Constraints on Information Flow. In R. Tomlin (ed.), *Coherence and Grounding in Discourse: Outcome of a Symposium, Eugene, Oregon* (Amsterdam/Philadelphia: Benjamins), 21-51
- Chafe, W.L. (1988), Linking Intonation Units in Spoken English. In J. Haiman & S.A. Thompson (eds.), *Clause Combining in Grammar and Discourse* (Amsterdam/Philadelphia: Benjamins), 1-27
- Chafe, W.L. (1993), Prosodic and Functional Units of Language. In J.A. Edwards & M.D. Lampert (eds.), *Talking Data. Transcription and Coding in Discourse Research* (Hillsdale, N.J.: Erlbaum), 33-43
- Chafe, W.L. (1998), Language and the Flow of Thought. In M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure* (Hillsdale, N.J.: Erlbaum), 93-111
- Chafe, W.L. (2001), The Analysis of Discourse Flow. In D. Schiffrin, D. Tannen & H.E. Hamilton (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (Oxford: Blackwell), 673-687
- Cruttenden, A. (1997²), *Intonation* (Cambridge: Cambridge University Press)
- De Boel, G. (2008), The Genesis of Clitic Doubling from Ancient to Medieval Greek. In D. Kallulli & L. Tasmowski (eds.), *Clitic Doubling in the Balkan Languages* (Amsterdam/Philadelphia: Benjamins), 89-103
- Egea, J.M. (1998), *Historia extraordinaria de Beltandro y Crisanza* (Granada: Athos-Pérgamos)

- Eideneier, H. (1989), KAI als Auftakt zur (rhythmischen) Phrase. Zur verbalisierten Pausenmarkierung im Mittel- und Neugriechischen, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 39, 179-200
- Eideneier, H. (1999), *Von Rhapsodie zu Rap: Aspekte der griechischen Sprachgeschichte von Homer bis heute* (Tübingen: Narr)
- Fleischman, S. (1985), Discourse Functions of Tense-Aspect Oppositions in Narrative: Toward a Theory of Grounding, *Linguistics* 23, 851-882
- Fraenkel, E. (1932), Kolon und Satz. Beobachtungen zur Gliederung des antiken Satzes I, *Nachrichten der Gottinger Gesellschaft der Wissenschaften, philologisch-historische Klasse*, 73-92
- Fraenkel, E. (1933), Kolon und Satz. Beobachtungen zur Gliederung des antiken Satzes II. *Nachrichten der Gottinger Gesellschaft der Wissenschaften, philologisch-historische Klasse*, 319-354
- Fraenkel, E. (1965), *Noch einmal Kolon und Satz* (München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften)
- Geluykens, R. (1994), *The Pragmatics of Discourse Anaphora in English. Evidence From Conversational Repair* (Berlin/New York: de Gruyter)
- Hesseling, D.C. (1938), Le Roman de Belthandros et Chrysantza, *Neophilologus* 23, 375-379
- Jannaris, A.N. (1897), *An Historical Greek Grammar Chiefly of the Attic Dialect* (London: Macmillan)
- Janse, M. (1998), Homerische metriek. Orale poëzie in de praktijk, *Didactica Classica Gandensia* 38, 125-151
- Janse, M. (2003), The Metrical Schemes of the Hexameter, *Mnemosyne* 56, 343-348
- Janse, M. (2008), Clitic Doubling from Ancient to Asia Minor Greek. In D. Kallulli & L. Tasmowski (eds.), *Clitic Doubling in the Balkan Languages* (Amsterdam/Philadelphia: Benjamins), 165-202
- Janse, M. (2012), *Inleiding tot de Homerische taal en metriek* (Gent: Academia Press)
- Jeffreys, E. (2011), Medieval Greek Epic Poetry. In K. Reichl (ed.), *Medieval Oral Literature* (Berlin/New York: de Gruyter), 459-484
- Johnstone, B. (2008²), *Discourse Analysis* (Malden, MA: Blackwell)
- Ong, W.J. (1982), *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* (London/New York: Routledge)
- Lauxtermann, M.D. (1999), *The Spring of Rhythm: An Essay on the Political Verse and Other Byzantine Metres* (Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften)
- Lendari, T. (2007), *Livistros and Rodamne. The Vatican Version* (Athens: MIET)
- Oesterreicher, W. (1997), Types of Orality in Text. In: E. Bakker & A. Kahane (eds.), *Written Voices, Spoken Signs* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press), 190-214
- Papathomopoulos, M. & Jeffreys, E. (1996), Ὁ Πόλεμος τῆς Τρωάδος (Athens: MIET)
- Rosenqvist, J.O. (2007), *Die byzantinische Literatur. Vom 6. Jahrhundert bis zum Fall Konstantinopels 1453* (Berlin/New York: de Gruyter)

- Sifakis, G.M. (2001), Looking for the Tracks of Oral Tradition in Medieval and Early Modern Greek Poetic Works, *Journal of the Hellenic Diaspora* 27, 61-86
- Slings, S.R. (1992), Written and Spoken Language: An Exercise in the Pragmatics of the Greek Sentence, *Classical Philology* 87.2, 95-109
- Slings, S.R. (2002), Oral Strategies in the Language of Herodotus. In E. Bakker, I. de Jong & H. van Wees (eds.), *Brill's Companion to Herodotus* (Leiden: Brill), 53-77
- Soltic, J. (2014), The Late Medieval Greek Vernacular Πολιτικός Στίχος Poetry: A Modern Linguistic Analysis into Intonation Units, *Journal of Greek Linguistics* 14.1, 84-116
- Toufexis, N. (2008), Diglossia and Register Variation in Medieval Greek, *Byzantine and Modern Greek Studies* 32.2, 203-217
- Toufexis, N. & Thoma, C. (2004), *The Distribution of the Discourse Marker 'kai' in Greek Narratives*, paper given at the "Logos Conference. Controlling Language", London, 09-11/09/2004
- Trypanis, C. A. (1963), Byzantine Oral Poetry, *Byzantinische Zeitschrift* 56.1, 1-3